

East African Journal of Swahili Studies

eajss.eanso.org

Volume 4, Issue 1, 2019

ISSN: 1476-4687

Original Article

JINSI MTINDO KATIKA USHAIRI UNAVYOFUNDISHWA KATIKA SHULE ZA UPILI: MFANO WA KAUNTI NDOGO YA TESO KASKAZINI, KAUNTI YA BUSIA, KENYA

Hillary Mauka Mukoya¹, Dkt. Misiko Wasike²,
Dkt. Deborah Nanyama Amukowa³ & Dkt. Edwin Masinde⁴

¹Chuo Kikuu cha Kibabii, S.L.P 1699 – 50200, Bungoma, Kenya, himamu@rocketmail.com.

²Chuo Kikuu cha Kibabii, S.L.P 1699 – 50200, Bungoma, Kenya, dmisiko07@gmail.com.

³Chuo Kikuu cha Maseno, S.L.P 3275 – 40100, Kisumu, Kenya, dnanyama@yahoo.com.

⁴Chuo Kikuu cha Kenyatta, S.L.P 43844 – 00100, Nairobi, Kenya, emasinde254@gmail.com.

Article history:

Received: 20 Aug 2019

Accepted: 26 Aug 2019

Published: 30 Aug 2019

Keywords:

Ushairi,
Mtindo,
Nadharia,
Mbinu

IKISIRI

Makala hii inahusu jinsi ambavyo mtindo katika ushairi unavyofundishwa katika shule za upili nchini Kenya. Wasomi mbalimbali wametafiti kuhusiana na jinsi ambavyo vipengee tofautitofauti vya ushairi vinavyobainika. Aidha, wasomi hao wametafiti kuhusiana na namna ya kufundisha ushairi. Japo tafiti nyingi zimefanywa kuhusiana na ushairi, pana haja kubwa ya kufanya utafiti kuhusiana na jinsi ya kufundisha mtindo katika ushairi. Hiki ndicho kichocheo cha makala hii. Utafiti huu uliongozwa na nadharia ya utanzu iliyoasisiwa na Boas na kuendelezwa naye Bakhtin. Nadharia hii ina mihimili kadhaa lakini mhimili unaoshikilia kuwa tanzu huibua muundo wa kazi fulani ya fasihi na kufanya kazi hiyo ieleweke kwa urahisi sana, ndio uliotumika katika utafiti huu. Utafiti huu ulitumia sampuli ya utabakishaji kuteua shule zilizoshiriki utafiti huu. Sampuli ya kimakusudi ilitumiwa kuteua walimu kwa sababu hao ndio walio na mamlaka ya kufundisha. Kaunti Ndogo ya Teso Kaskazini ina shule thelathini (30), hivyo basi utafiti ulizingatia asilimia thelathini (30%) kwa kuteua shule tisa (9). Utafiti huu ulitumia mbinu ya usaili na mbinu ya uchunzaji kukusanya data zilizohitajika. Matokeo ya utafiti yalionyesha kuwa walimu walitumia maigizo, maswali na majibu, kazimradi, majadiliano, vikundi vya majadiliano, kanda au santuri, kukariri, kinuruweo na maelezo kama mbinu za ufundishaji kufundishia mtindo katika ushairi. Utafiti huu unapendekeza kuwa walimu wa Kiswahili watilie maanani mbinu mahususi wanapofundisha ushairi ili wanafunzi wachangamkie somo la ushairi. Vilevile, unapendekeza kuwa taasisi zinazokuza mitaala ziweze kuzingatia pakubwa sana mbinu mahususi ambazo zitatumia na walimu kwa ajili ya kuboresha zaidi ufundishaji wa ushairi. Aidha, unapendekeza kuwa tafiti nyingine zifanywe kuhusiana na jinsi ya kufundisha vipengee vingine vya ushairi kando na mtindo.

UTANGULIZI

Ushairi ni sanaa ya lugha inayoeleza jambo au wazo kwa njia ya mkato na kwa namna inayoteka hisia za msomaji au msikilizaji. Maneno ya msikilizaji huteuliwa kimakusudi ili yalete taswira maalumu akilini mwa msomaji au msikilizaji; maneno hayo hupangwa ili yatoe mdundo fulani shairi linapoiimbwa, linapoghaniwa au linaposemwa (Njogu na Chimera, 2011).

Historia ya ushairi wa Kiswahili ni kongwe kadri ilivyo fasihi simulizi na historia ya jamii ya Waswahili (Shitemi, 2010). Aidha Shitemi (k.h.j.) ameanisha historia ya ushairi wa Kiswahili katika awamu nne maalum. Awamu hizi ni: kipindi cha urasmi mkongwe, kipindi cha utasa, kipindi cha urasmi mpya na kipindi mamboleo au cha sasa. Hii ina maana kuwa iwapo kuna mabadiliko katika ukuaji wa ushairi wa Kiswahili hivyo kuna mabadiliko pia katika ufundishaji na ujifunzaji wa ushairi.

Wataalam kadha wa kadha wametafiti kuhusiana na jinsi ambavyo vipengee tofautitofauti vya ushairi vinavyobainika. Vilevile, wametafiti kuhusiana na namna ya kufundisha ushairi. Japo tafiti nyingi zimefanywa kuhusiana na ushairi, pana haja ya kufanya utafiti kuhusiana na jinsi ya kufundisha mtindo katika ushairi. Hiki ndicho kichocheo cha makala hii.

TAHAKIKI YA MAANDISHI

Iyaya, Kobia na Luganda (2016) katika utafiti uliohusu uchanganuzi wa mambo yanayoathiri ufundishaji wa ushairi katika shule za upili, wamechunguza mbinu zinazotumiwa na walimu wa shule za upili nchini Kenya katika kufundisha. Mbinu hizo ni kama vile kutumia darasa zima, mbinu ya kidrama, kazimradi, mwalimu kumsaidia mwanafunzi mmoja, wageni waalikwa, mbinu nyanjani na kutumia mashindano. Matokeo ya utafiti wao yalionyesha kuwa walimu wanaofundisha ushairi walikuwa wamefuzu vyema sana, hivyo basi kuwa na ujuzi wa mielekeo bora katika taaluma ya ufundishaji. Vilevile, matokeo ya utafiti wao yalionyesha kuwa walimu wengi hawakutumia mbinu zilizohitilafiana kufundisha ushairi wa Kiswahili katika shule za upili. Nyenzo za kufundishia ushairi wa Kiswahili hazikuwepo na

hivyo basi hazikupatikana kwa ajili ya walimu wafundishao Kiswahili kuzitumia.

Vilevile, Iyaya, Kobia na Luganda (k.h.j.) waligundua kuwa sehemu zinazowatatiza wanafunzi katika ushairi ni: istilahi na misamiati migumu inayotumiwa katika ushairi, mbinu za lugha, mtindo na kuandika shairi katika lugha nathari. Katika utafiti wao, ukosefu wa nyenzo za kutosha katika kufundishia somo la ushairi unadhihirika. Ukosefu wa nyenzo za kutosha za kufundishia huathiri ufundishaji wa somo la ushairi. Utafiti huu unahusu namna mtindo katika ushairi unavyofundishwa katika shule za upili kwa kutumia mbinu kadhaa.

Yego (2013) katika utafiti uliohusu nafasi ya mwanamke inavyotetewa katika nyimbo za taarab za Zanzibar, amebainisha matumizi ya lugha katika kuwasilisha ujumbe wa waimbaji kwa hadhira. Nyimbo za taarab hutungwa kishairi; kupitia maudhui, ujumbe wa nyimbo unabainika. Yego (2013) ameonyesha kuwa wimbo hujengwa kwa mistari ambayo hurudiwarudiwa kwa kutegemea malengo ya watendaji. Vilevile anaeleza kuwa kuna mistari ambayo huimbwa na watu mbalimbali na kuna mistari mahususi ambayo huimbwa na kiongozi wa kwa ajili ya kudhibiti hadhira. Utafiti wake Yego unabaini matumizi ya lugha katika kuwasilisha ujumbe wa waimbaji kwa hadhira ilhali utafiti huu unaeleza namna mtindo katika ushairi unavyofundishwa.

Nzuki (2003) katika utafiti uliohusu mwingiliano wa fani na maudhui katika ushairi wa Kithaka wa Mberia, amechunguza kuchangiana kwa vipengele katika kuiumba kazi nzima. Maudhui yanajitokeza na kuonyesha mchango wa vipengele vya kifani katika kuyajenga. Amehakiki namna vipengele mbalimbali vya lugha vinavyotumika katika ukuzaji wa maudhui kadha wa kadha yanavyobainika katika diwani za *Mchezo wa Karata na Bara Jingere*. Nzuki (k.h.j.) amelenga mwingiliano wa maudhui na fani katika ushairi ilhali utafiti huu umeeleza jinsi mtindo katika ushairi unavyofundishwa.

Utafiti wa Hassan (2013) nao ulichunguza vipengele vya fani katika mashairi ya Kiswahili. Alichunguza muundo katika ushairi akizingatia ulinganishi na ulinganuzi wa mashairi ya Euphrase Kezilahabi na Haji Gora Haji. Kutokana na kazi

yake, anasema kuwa muundo ni mpangilio maalum wa beti za shairi uliopangwa na msanii kwa nia ya kufikisha dhamira na maudhui mbalimbali kwa hadhira iliyokusudiwa. Matokeo ya utafiti wake yalionyesha kuwa Haji Gora Haji anafuata utaratibu wa kimapokeo kutunga mashairi yake kwa mfano tarbia. Kwa upande mwingine, anamwonyesha Euphrase Kezilahabi akitumia miundo ya kisasa katika kuunda mashairi yake. Kezilahabi hatilii maanani kuwa shairi ni lazima liwe na mistari minne namna Haji anavyoshikilia. Utafiti huu unaohusu mbinu zinazotumiwa kufundisha kipengee cha ushairi ambacho ni mtindo.

Ali (2014), katika utafiti wako alitathmini nafasi ya mwanamke katika mashairi ya Kiswahili: akizingatia uchunguzi wa mashairi ya Shaaban Robert na Mathias Mnyampala. Alilinganisha nafasi ya mwanamke katika mashairi ya Shaaban Robert na Mathias Mnyampala kwa ajili ya kubainisha falsafa yao juu ya mwanamke. Matokeo ya utafiti wake yalionyesha kuwa, mwanamke anasawiriwa kama chombo cha starehe. Kinyume cha utafiti ule wa Ali, utafiti huu nao unahusu namna ya kufundisha mtindo wa ushairi kwa kutumia mbinu mahususi.

Indede (2008) katika utafiti uliohusu mabadiliko katika umbo la ushairi na athari zake katika ushairi wa Kiswahili, anaelezea mwelekeo unaosema kuwa ulimwengu unabadilika na hivyo basi utamaduni wa ushairi ni lazima ubadilike kwa kuwa uchumi na siasa za nchi zinaendelea kubadilika. Hivyo basi, washairi wa kisasa wanaeleza kuwa fasihi hubadilika katika umbo na maudhui na hivyo ushairi wa Kiswahili ni sharti uruhusu mabadiliko yanayotokea katika ushairi huru. Utafiti huu umeshughulikia namna kipengee cha mtindo katika ushairi kinavyofundishwa.

Kwa upande mwingine, Maitaria (2012) alitafiti jinsi utumizi wa methali kama fomula katika utunzi na uwasilishaji wa ushairi katika baadhi ya mashairi ya Abdilatifu Abdalla. Alitathmini matumizi ya methali katika utunzi na uwasilishaji wa ushairi wa Kiswahili. Alizingatia methali katika kuainisha ushairi wa Kiswahili. Methali ni mojawapo ya tamathali za usemi na hivyo basi inakuwa na nafasi katika mtindo. Kinyume cha utafiti wa Maitaria, utafiti huu unahusu namna mtindo katika ushairi unavyofundishwa.

Wangari (2015) katika utafiti wake aliangazia changamoto za mikondo mipya ya utunzi wa mashairi ya Kiswahili, mfano wa *Tunu ya Ushairi*. Alichunguza jinsi watunzi mbalimbali walivyoibuka na mikondo na mitindo mipya ya utunzi. Anarejelea diwani ya *Tunu ya Ushairi* na kutambua kuwa watunzi wa mashairi ya arudhi hawajafuata ruwaza zilizozoeleka. Vilevile, anatambua kuwa diwani hiyo inajumlisha mashairi ya arudhi na mashairi huru. Wangari (k.h.j.) anazidi kusema kuwa, diwani hiyo ni changamoto kwa wahakiki kwa sababu ni lazima watathmini upya maelezo yao kuhusu dhana mbalimbali za ushairi. Hivyo basi diwani hiyo inatoa mipaka ya awali kuhusiana na mashairi pale ambapo ushairi wa arudhi na ushairi huru yalitenganishwa. Matokeo ya utafiti wake pia yanaonyesha kuwa mpangilio wa maneno katika diwani hiyo ulizingatiwa; mikondo mingi ya pindu ilidhihirika katika mashairi. Utafiti huu nao unashughulikia namna ya kufundisha mtindo katika ushairi kwa kutumia mbinu mahususi za ufundishaji.

Achillah (2010) katika utafiti uliohusu matumizi ya mbinu ya kimuktadha katika ufundishaji wa msamiati wa Kiswahili katika shule za upili za wilaya ya Kakamega ulichunguza iwapo walimu walikuwa tayari kutumia mbinu ya mwelekeo wa usetaji katika kufundishia msamiati. Alibainisha mazoezi ya kimuktadha yaliyotumiwa katika ufundishaji pamoja na changamoto zilizojiri kutokana na mbinu ya kimuktadha. Anaendelea kueleza kuwa, kuna mbinu nyingi za ufundishaji ambazo mwalimu hustahili kuzitumia na hivyo basi mwalimu huamua ni mbinu ipi itakayowafaa wanafunzi wake na baadaye kutathmini ufaafu wa mbinu hiyo. Utafiti wake Achillah umelingana na utafiti huu kwa sababu tafiti zote mbili zimeshughulikia mbinu ya ufundishaji. Kinyume cha utafiti wake Achillah ni kwamba, utafiti huu umeaangazia ufundishaji wa mtindo katika ushairi.

Omollo, Wanami na Kandagor (2017) katika utafiti uliohusu mitazamo ya walimu katika ufundishaji wa Kiswahili kwa kutumia TEHAMA katika vyo vya umma vya walimu wa shule za msingi, walichunguza mitazamo ya walimu katika ufundishaji wao wa Kiswahili kwa kutumia TEHAMA. Katika utafiti wao, waligundua kuwa baadhi ya walimu walikuwa na mitazamo hasi kuhusiana na ufundishaji wao wa Kiswahili kwa

kutumia TEHAMA. Tofauti ya utafiti wao na utafiti huu ni kuwa, utafiti wao unahusu jinsi TEHAMA inavyotumiwa katika kufundishia somo la Kiswahili kwa jumla. Hata hivyo, utafiti huu unahusu jinsi ya kufundisha mtindo katika ushairi kwa kutumia mbinu mahususi kama vile kinuruweo.

Misingi ya Kinadharia

Utafiti huu uliongozwa na nadharia ya utanzu. Kulingana na Wanyela (2007), nadharia ya utanzu iliasisiwa na Boas (1940). Nadharia hii iliendelezwa naye Bakhtin (1981). Nadharia hii ilitumiwa katika anthropolojia wakati wa Boas katika kuchunguza lugha asilia ya Marekani. Naye Matundura (2015) anasema kuwa, nadharia ya utanzu ni utaratibu wa kuainisha fasihi katika misingi ya aina mbalimbali kwa kuegemea miundo na maumbo. Umbo ni sifa za nje zinazoipa kazi ya fasihi sura za kutambulika (matendo, maonyesho, vina na mizani) ilhali muundo ni jumla ya uhusiano unaokuwepo kati ya vijishehemu mbalimbali vinavyounda kitu kamili au kwa jumla.

Nadharia ya utanzu ina mhimili ifuatayo: mhimili wa kwanza unashikilia kuwa tanzu huibua muundo wa kazi fulani ya fasihi na kufanya kazi hiyo ieleweke kwa urahisi sana. Mhimili wa pili unashikilia kuwa tanzu mbili zilizozoeleka zitumike kwa pamoja kwa sababu ya sifa zenye uhusiano mkubwa. Mhimili wa tatu unaeleza kuwa matumizi ya utanzu mwingine huwafanya wasomaji au wapokezi kuwa na ilhamu zaidi kuliko kuwapa kila wanachotarajia. Utafiti huu ulitumia mhimili wa kwanza.

MBINU ZA UTAFITI

Utafiti huu ulitumia sampuli ya utabakishaji. Kwa mujibu wa Orodho (2004), sampuli ya utabakishaji hugawanya kundi zima linalotafitiwa katika vikundi vidogo vidogo kwa kutegemea sifa bainifu za kila kikundi. Shule zilizoshiriki katika utafiti ziliteuliwa kwa mbinu ya usampulishaji wa kitabaka kwa matabaka yafuatayo: shule za wavulana, shule za wasichana na shule za mseto. Sampuli ya kimakusudi ilitumiwa kuteua walimu kwa sababu hao ndio walio na mamlaka ya kufundisha. Walimu wanaofundisha kidato cha tatu ndio waliolengwa katika utafiti huu kwa sababu

walifundisha kidato ambacho kilikuwa kimejikita katika ufundishaji wa somo la ushairi. Utafiti huu ulimlenga mwalimu mmoja katika kila shule zilizoteuliwa.

Kwa mujibu wa Kothari (2004), asilimia thelathini (30%) ya sampuli itakuwa bora katika ukusanyaji wa data ambao una sampuli kubwa. Kaunti Ndogo ya Teso Kaskazini ina shule thelathini (30), hivyo basi utafiti ulizingatia asilimia thelathini (30%) kwa kuteua shule tisa (9). Kutokana na shule zilizoteuliwa, walimu tisa (9) waliteuliwa kushiriki katika utafiti huu. Hivyo basi, shule moja (1) ya wavulana, shule tatu (3) za wasichana na shule tano (5) za mseto ziliteuliwa katika utafiti huu. Shule moja (1) ya wavulana ilitumiwa kwa sababu hii ndiyo shule ya pekee katika eneo hili kwa hivyo sampuli ya kimakusudi ilitumika kuteua shule hii. Kwa upande mwingine, sampuli ya kinasibu ilitumika kuteua shule tatu (3) za wasichana na shule tano (5) za mseto.

Utafiti huu ulitumia mbinu ya usaili. Kwa mujibu wa Kothari (k.h.j.), usaili ni mbinu ya ukusanyaji data inayohusu uwasilishaji wa majibu simulizi kutoka kwa msailiwa. Kuna aina mbili za usaili; usaili wa moja kwa moja ambapo mtafiti huuliza swali na msailiwa hujibu swali hilo. Aina ya pili ni usaili wa simu ambapo mtafiti huuliza msailiwa maswali kupitia kwa simu na hivyo basi msailiwa hujajibu maswali ya mtafiti kupitia kwa simu. Utafiti ulitumia usaili wa moja kwa moja kuwasaili walimu wanaofundisha Kiswahili katika kidato cha tatu katika eneo la Teso Kaskazini. Utafiti ulitumia mbinu hii kwa sababu iliwezesha kupata data za kutosha kuhusu ufundishaji wa mtindo katika ushairi.

Kwa mujibu wa Kothari (k.h.j.) mbinu ya uchunzaji hutumika sana katika tafiti zinazohusu sayansi ya tabia; kwa njia moja au nyingine watafiti huchunza vitu vinavyowazunguka, hivyo basi uchunzaji inakuwa mbinu ya ukusanyaji data kwa mtafiti iwapo itapangwa kimantiki na kurekodiwa na hivyo basi kudhibiti uhalali na uthabiti. Utafiti huu ulitumia mbinu hii kuchunza stakabadhi za walimu kama vile maazimio ya kazi, maandalizi ya somo na rekodi za kazi zilizokuwa na ithabiti ya mbinu za ufundishaji wa ushairi katika eneo la Teso Kaskazini.

MATOKEO YA UTAFITI

Matokeo ya utafiti yalionyesha kuwa walimu walitumia mbinu mbali mbali katika kufundisha ushairi. Jedwali lifuatalo linaonyesha jinsi ambavyo walimu walivyofundisha ushairi:

Jedwali la 1: Jinsi Mtindo wa Ushairi Unavyofundishwa katika Shule za Upili

Namna ya ufundishaji	Idadi ya watafitiwa	Asilimia
Maigizo	8	89
Maswali na majibu	6	67
Kazimradi	6	67
Majadiliano	5	56
Vikundi vya majadiliano	7	78
Kanda au santuri	4	44
Kukariri	7	78
Kinuruweo	2	22
Maelezo	6	67
Jumla ya walimu	9	100%

Mlaga (2017) anasema kuwa mtindo ni dhana inayorejelea upekee wa kazi yenyewe ama ni upekee wa mwandishi ambao unajitokeza katika kazi ya fasihi. Hii ina maana kuwa upekee huo humtofautisha msanii wa kazi fulani na wasanii wengine.

Utafiti huu ulibaini kuwa asilimia kubwa ya watafitiwa (89%), watafitiwa wanane (8) kati ya tisa (9) walitumia maigizo kufundisha mtindo wa ushairi. Watafitiwa hawa walitumia maigizo hasa kufundisha mtindo wa shairi la ngonjera. Watafitiwa hawa walitumia wanafunzi kuigiza shairi la ngonjera pale ambapo wanafunzi waliwekwa katika makundi mawili ya kuigiza. Hii inafungamana na mawazo ya nadharia ya utanzu kuwa tanzu huibua muundo wa kazi fulani ya fasihi na kufanya kazi hiyo ieleweke kwa urahisi sana. Hii ni kwa sababu kupitia maigizo, wanafunzi walielewa kwa urahisi kile ambacho kilikuwa kinafundishwa kwa kutumia mbinu ya maigizo. Nzuki (k.h.j.) ametumia tashbiha nyingi kwa ajili ya kufananisha tabia na kukejeli watawala watukufu pamoja na raia maskini. Utafiti huu umeonyesha namna mtindo katika utanzu wa ushairi unavyofundishwa katika shule za upili.

Asilimia 67% ya watafitiwa walitumia mbinu ya maswali na majibu kufundisha mtindo katika ushairi. Matokeo ya utafiti yalionyesha kuwa mbinu ya maswali na majibu ilifaa sana katika kufundisha ushairi kwa sababu baada ya utanzu wa ushairi kuwasilishwa darasani kwa njia ya kusoma au kughaniwa. Mwalimu aliwauliza wanafunzi maswali kuhusu mtindo kwa ajili ya kuhakikisha iwapo wanafunzi walitambua mtindo katika ushairi husika. Hii inaoana na mawazo ya nadharia ya utanzu kuwa tanzu huibua muundo wa kazi fulani ya fasihi na kufanya kazi hiyo ieleweke kwa urahisi sana. Hii ina maana kuwa kupitia maswali ya mwalimu wanafunzi walielewa kwa urahisi mtindo wa ushairi kwa sababu walimudu kujibu walimu kile ambacho walikuwa wanakifahamu kuhusiana na mtindo wa ushairi. Hii inaakisi hali ya Yego (k.h.j.) anapobainisha matumizi ya lugha katika kuwasilisha ujumbe wa waimbaji kwa hadhira. Utafiti huu unahusu namna walimu walivyotumia mbinu ya maswali na majibu kufundisha mtindo wa ushairi.

Matokeo ya utafiti yalionyesha kuwa mbinu ya kazimradi ilitumiwa katika ufundishaji wa mtindo katika utanzu wa ushairi. Watafitiwa sita (6) ambao ni asilimia 67% walitumia mbinu ya kazimradi kufundisha mtindo katika utanzu wa ushairi. Watafitiwa hawa waliwapa kazi wanafunzi kuhusu mtindo wa ushairi. Hivyo basi hii inafungamana na nadharia ya utanzu kuwa tanzu huibua muundo wa kazi fulani ya fasihi na kufanya kazi hiyo ieleweke kwa urahisi sana. Mbinu ya kazimradi iliwafaa wanafunzi sana kwa sababu iliwasaidia sana wanafunzi kuelewa kwa urahisi mtindo wa ushairi kwa sababu wenyewe walitafiti na baadaye kuwasilisha kazi hizo kwa walimu wao kwa ajili ya kutuzwa na kurekebishwa pale ambapo hawakupata. Hali hii inabainika katika kazi yao Iyaya, Kobia na Luganda (k.h.j.) walipochunguza namna walimu wanavyotumia mbinu ya kazimradi katika ufundishaji wa ushairi.

Utafiti huu ulibaini kuwa majadiliano ni mbinu ya ufundishaji wa mtindo katika ushairi. Majadiliano ni mbinu iliyotumiwa na watafitiwa watano (56%) kufundisha mtindo katika ushairi. Watafitiwa hawa walitumia majadiliano katika kipindi cha dakika arubaini darasani kufundisha ushairi. Watafitiwa hawa waliibua mjadala miongoni mwa wanafunzi kuhusu mtindo uliotumiwa na mwandishi kuandika

ushairi husika. Hii inafungamana na maelezo ya nadharia ya utanzu kuwa tanzu huibua muundo wa kazi fulani ya fasihi na kufanya kazi hiyo ieleweke kwa urahisi sana. Kupitia kwa majadiliano kama mbinu ya ufundishaji, wanafunzi waligundua kuwa tamathali za usemi ambazo zinapatikana katika utanzu wa semi katika fasihi simulizi zinatumiwa katika utanzu wa ushairi na hivyo basi kuwezesha kuelewa kwa urahisi mtindo wa ushairi. Maitaria (k.h.j.) anatathmini matumizi ya methali katika utanzi na uwasilishaji wa ushairi wa Kiswahili. Utafiti huu unahusu namna tamathali za usemi katika ushairi, methali ikiwemo zinavyofundishwa kwa kutumia mbinu ya majadiliano

Matokeo ya utafiti huu pia yalionyesha kuwa vikundi vya majadiliano vilitumiwa kama mbinu ya ufundishaji wa utanzu wa ushairi. Watafitiwa saba ambao ni asilimia 78% walitumia mbinu ya vikundi vya majadiliano kufundisha mtindo wa utanzu wa ushairi. Hii inafungamana na maelezo ya nadharia kuwa nadharia hii inawezesha tu kueleza jinsi ya kuweka kazi fulani katika utanzu wa ushairi ili kuweza kuifasiri na kuishughulikia. Vilevile inalingana na maelezo ya nadharia ya utanzu kuwa tanzu huibua muundo wa kazi fulani ya fasihi na kufanya kazi hiyo ieleweke kwa urahisi sana. Vikundi vya majadiliano ni mbinu iliyowafaa wanafunzi kwa sababu waliweza kuelewa kwa urahisi sana mtindo katika ushairi wa Kiswahili. Achillah (k.h.j.) anasema kuwa kila mbinu huwa inafaa na hivyo basi ni jukumu lake mwalimu kuteua mbinu itakayomwezesha kuyafikia malengo ya somo lake. Katika utafiti huu walimu wanatumia mbinu ya vikundi vya majadiliano kwa ajili ya kufanikisha ufundishaji wa mtindo katika ushairi.

Utafiti huu ulibaini kuwa watafitiwa wanne (44%) walitumia mbinu ya kanda au santuri kufundisha ushairi. Watafitiwa hawa walitumia vifaa hivi vya kielektroniki kufundisha pale ambapo walitumia nyimbo zilizorekodiwa katika vifaa hivi kwa ajili ya kufundisha kipera cha nyimbo kinachopatikana katika utanzu wa ushairi. Baadhi ya watafitiwa hawa walirekodi shairi liloghaniwa katika kanda au santuri kisha wakaandaa somo la ushairi na kuliwasilisha somo hilo darasani. Maelezo ya nadharia ya utanzu kuwa tanzu huibua muundo wa kazi fulani ya fasihi na kufanya kazi hiyo ieleweke kwa urahisi sana yalizingatiwa kwa sababu kupitia kwa kanda, mbinu za uandishi na tamathali za

usemi ambazo hupatikana katika tanzu zingine za fasihi zilitambuliwa katika utanzu wa ushairi. Hivyo basi wanafunzi walielewa kwa urahisi sana mtindo wa ushairi kupitia kanda za nyimbo zilizowasilishwa darasani kwa sababu walifurahia kusikiliza nyimbo hizo darasani na hivyo basi kuweza kutambua mtindo wa ushairi. Hali hii inabainika katika kazi ya Yego (k.h.j.) anapochunguza kuwa tamathali za usemi katika nyimbo zimetumika kwa ajili ya kuonyesha namna mwanamke alivyodunishwa katika jamii. Utafiti huu unahusu namna kanda au santuri zilizokuwa na nyimbo zilivyotumika kama mbinu ya kufundishia mtindo wa ushairi.

Matokeo ya utafiti huu yalidhihirisha kuwa kukariri ni mbinu ya ufundishaji iliyotumiwa na watafitiwa saba (78%) kufundisha mtindo katika ushairi. Watafitiwa hawa walisema kuwa walitumia mbinu hii kufundisha kwa kuteua utanzu wa ushairi uliokuwa na wingi wa tamathali za usemi au mbinu nyingi za uandishi. Baadaye waliwaambia wanafunzi wao kukariri utanzu wa ushairi. Nadharia ya utanzu inaeleza kuwa tanzu huibua muundo wa kazi fulani ya fasihi na kufanya kazi hiyo ieleweke kwa urahisi sana. Hii ina maana kuwa mbinu ya kukariri ilikuwa bora katika ufundishaji kwa sababu wanafunzi wanapofurahia kukariri mashairi darasani inakuwa rahisi sana kwao kuelewa kwa urahisi mtindo wa mashairi wanayoyakariri. Utafiti wake Indede (k.h.j.) ulihusu namna maumbo katika ushairi yanavyofaa kubadilika hasa kwa kuzingatia ushairi huru. Utafiti huu unahusu jinsi walimu walivyotumia kukariri utanzu wa ushairi kama mbinu ya ufundishaji kwa ajili ya kuwawezesha wanafunzi kutambua mtindo katika utanzu huo wa ushairi.

Utafiti huu ulionyesha kuwa watafitiwa wawili (2) ambao ni asilimia 22% walitumia kinuruweo kufundisha mtindo katika ushairi. Watafitiwa hawa walieleza kuwa kabla ya kuingia darasani waliandaa somo kuhusu mtindo wa ushairi kisha walitumia vipakatakilishi pamoja na kinuruweo kufundisha mtindo katika ushairi. Hii ina maana kuwa watafitiwa hawa walitumia mashairi yaliyosheni mtindo kabla ya kuyaweka katika vipakatakilishi, baadaye waliyarusha hayo mashairi pamoja na mtindo uliobainishwa kutokana na mashairi hayo ukutani. Maelezo haya yalifungamana na nadharia ya utanzu kuwa tanzu

huibua muundo wa kazi fulani ya fasihi na kufanya kazi hiyo ieleweke kwa urahisi sana. Kupitia kwa kinuruweo, wanafunzi waliwasilishiwa tamathali za usemi ambazo zinapatikana katika tanzu zingine za fasihi lakini zimebainika katika utanzu wa ushairi, na hivyo basi kuwezesha kuelewa zaidi mtindo wa mashairi. Omollo, Wanami na Kandagor (k.h.j.) waligundua kuwa walimu wengi walikuwa na mitazamo chanya kuhusiana na jinsi ya kufundisha Kiswahili kwa kutumia TEHAMA ikilinganishwa na walimu wa Kiswahili waliokuwa na mitazamo hasi. Utafiti huu unahusu jinsi walimu walivyotumia kinuruweo kufundisha mtindo katika ushairi wa Kiswahili.

Maelezo ni mbinu ya ufundishaji wa mtindo wa ushairi iliyotumiwa na watafitiwa sita (67%). Matokeo ya utafiti yalionyesha kuwa maelezo yalifaa katika ufundishaji wa tamathali za usemi na mbinu za uandishi kwa sababu mwalimu alieleza maana na umuhimu wa tamathali za usemi na mbinu za uandishi kama vile takriri, methali, kinaya, tasfida, sadfa, nahau na misemo namna zinavyojitokeza katika tanzu mbalimbali za ushairi. Matokeo haya ya utafiti yalifungamana na maelezo ya nadharia ya utanzu kuwa tanzu huibua muundo wa kazi fulani ya fasihi na kufanya kazi hiyo ieleweke kwa urahisi sana. Kupitia kwa maelezo kama mbinu ya ufundishaji, tamathali za usemi pamoja na mbinu za uandishi ambazo hupatikana katika tanzu zingine za fasihi, zilibainika katika utanzu wa ushairi, na hivyo basi kuwawezesha wanafunzi kuelewa kwa urahisi mtindo wa ushairi. Wangari (k.h.j.) ameangazia dhana ya mpangilio wa mistari katika mashairi. Utafiti huu unahusu namna maelezo kama mbinu ya ufundishaji ilivyotumiwa na walimu katika kufundisha mtindo wa ushairi.

HITIMISHO NA MAPENDEKEZO

Makala hii imejadili jinsi ambavyo mtindo katika ushairi unavyofundishwa. Japo ufundishaji wa ushairi umefanyiwa utafiti na wataalam mbalimbali, tafiti chache zimefanywa kuhusiana na ufundishaji wa mtindo katika ushairi na ndiposa pana haja ya utafiti huu. Kazi za wasomi mbalimbali kuhusiana na ushairi zimehakikiwa katika makala hii. Mhimili wa nadharia unaoeleza kuwa tanzu huibua muundo wa kazi fulani ya fasihi na kufanya kazi hiyo ieleweke kwa urahisi sana

ulitumika katika utafiti huu. Sampuli ya utabakishaji ilitumika katika utafiti huu. Aidha, mbinu ya usaili na uchunzaji ilitumika katika kukusanya data ya utafiti huu. Matokeo ya utafiti yalionyesha kuwa walimu walitumia maigizo, maswali na majibu, kazimradi, majadiliano, vikundi vya majadiliano, kanda au santuri, kukariri, kinuruweo na maelezo kama mbinu za ufundishaji kufundishia ushairi katika shule za upili.

Utafiti huu unapendekeza kuwa walimu wa Kiswahili watilie maanani mbinu mahususi wanapofundisha ushairi ili wanafunzi wachangamkie somo la ushairi. Vilevile, utafiti huu unapendekeza kuwa taasisi zinazokuza mitaala ziweze kuzingatia pakubwa sana mbinu mahususi ambazo zitatumwa na walimu kwa ajili ya kuboresha zaidi ufundishaji wa ushairi. Aidha, utafiti huu unapendekeza kuwa tafiti nyingine zifanywe kuhusiana na jinsi ya kufundisha vipengee vingine vya ushairi kando na mtindo.

MAREJELEO

- Achillah, A. R. (2010). *Matumizi ya Mbinu ya Kimuktadha Katika Ufundishaji wa Msamiati wa Kiswahili Katika Shule za Upili za Wilaya ya Kakamega*. Tasnifu ya Uzamili (Haijachapishwa): Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia cha Masinde Muliro.
- Ali, A. E. (2014). *Kutathmini Nafasi ya Mwanamke Katika Mashairi ya Kiswahili: Uchunguzi wa Mashairi ya Shaaban Robert na Mathias Mnyampala*. Tasnifu ya Uzamili (Haijachapishwa): Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.
- Hassan, A. M. A. (2013). *Kuchunguza Vipengele vya Fani Katika Mashairi ya Kiswahili: Ulinganishi na Ulinganuzi wa Mashairi ya Euphrase Kezilahabi na Haji Gora Haji*. Tasnifu ya Uzamili, (Haijachapishwa): Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.
- Indede, F. N. (2008). *Mabadiliko katika Umbo la Ushairi na Athari zake katika Ushairi wa Kiswahili*. Swahili Forum, Uk.73-94.
- Iyaya, R. M., Kobia, J. M. & Luganda, M. M. (2016). *Uchanganuzi wa Mambo Yanayoathiri Ufundishaji wa Ushairi katika Shule za Upili*

- Nchini Kenya. *Mara Research Journal of Kiswahili*. The Premier Research Publishing Hub. Vol. 1, No.1, Uk. 18-36.
- Kothari, C. R. (2004). *Research Methodology: Methods and Techniques* (2nd Edition). New Delhi: New Age International (P) Limited, Publishers.
- Maitaria, J. N. (2012). *Methali kama Fomula katika Utunzi na Uwasilishaji wa Ushairi: Mfano wa baadhi ya Mashairi ya Abdilatif Abdalla*. Makala, (Hayachapishwa). Chuo Kikuu cha Kenyatta.
- Matundura, B. (2015). *Matatizo ya Uainishaji wa Tanzu za Kifasihi*. Chuo Kikuu cha Chuka.
- Mlaga, W. K. (2017). *Misingi ya Ufundishaji na Ujifunzaji wa Fasihi Karne ya 21*. Dar es Salaam, Tanzania: Heko Publishers Ltd.
- Njogu, K. & Chimera, R. (2011). *Ufundishaji wa Fasihi: Nadharia na mbinu*. Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation.
- Nzuki, P.K. (2003). *Mwingiliano wa fani na maudhui katika Ushairi wa Kithaka wa Mberia*. Tasnifu ya Uzamili, (Imechapishwa): Chuo Kikuu cha Nairobi
- Omollo, R. W., Wanami, S. & Kandagor, M. (2017). Attitudes of Tutors on ICT Integration in Teaching Kiswahili in Public Primary Teachers' Colleges in Kenya, the Case of Rift Valley Region. *International Journal of New Technology and Research (IJNTR)*, Volume 3.
- Orodho, A. (2004). *Techniques of Writing Research Proposals and Reports in Education and Social Sciences*. Nairobi: Masda Publishers.
- Shitemi, N. L. (2010). *Ushairi wa Kiswahili Kabla ya Karne ya Ishirini*. Eldoret: Moi University Press.
- Wangari, O. J. (2015). *Changamoto za Mikondo Mipya ya Utunzi wa Mashairi ya Kiswahili: Tasnifu ya Uzamili, (Haijachapishwa): Mfano wa Tunu ya Ushairi*. Chuo Kikuu cha Kenyatta.
- Wanyela, S. J. (2007). *Matumizi ya ushairi katika tamthilia ya Kiswahili*. Tasnifu ya Uzamili, (Haijachapishwa): Chuo Kikuu cha Kenyatta.
- Yego, E. K. (2013). *Nafasi ya Mwanamke: Jinsi Inavyotolewa katika Nyimbo za Taarab za Zanzibar*. Tasnifu ya Uzamili, (Haijachapishwa): Chuo Kikuu Cha Nairobi.